

# FROSTAVALLEN - en liten orientering

I Frostabygden 1955 berättade konsul Allan Könsberg om hur Frostavallen kom till. Om samma händelse skrev en av de andra initiativtagarna, ingenjör N. S. Hellner, sedan länge bosatt i USA, 1941:

"På kartan dansar Frosta härad fram som en ädel jungfru i kapott och krinolin. Den bergtagna har just frigjort sig ur Linderödsjättens våld och svävar västerut, då hon med ens hejdas i loppet. I hennes ögonfransar glittra tårar som morgonens dagg. Trollguld bär hon i hörbyfickan, men dansens rytmer bölja i hennes blå kjortelfäll. Om halsen bär hon en kostelig länk, och pärlan i det smycket heter Frostavallen.

Vid Frostavallen — några kilometer norr om Höör — tror främlingen knappt, att han är i Skåne. Slättbygdens välmåga har han lämnat, och till den riktiga skogsbygden har han ett stycke kvar. Han är i "landet mellan skogen och plogen", som det så vackert heter i en gammal beskrivning av häradet. Risbygden är den vedertagna benämningen på trakten, och "risbidare" var fordom öknamnet på folket.

Bördig är grunden icke häruppe men vederkvickande och frisk. Enefälader och skogsbackar, bokebestånd som uppluckras av framfusig gran, bistra stenhällar, jäsande alekärr, bäckar, källor och vilande vatten — på sådana marker går odlaren ej mer gärna ut numera med stenhacka och rörspade. Men innesittaren, som behöver luft, och stadsbon, som längtar från asfalten,

matiska vittnesbördet om mänsklig vanhävd och hänsynslös exploatering. När Nordamerika tog emot emigrantströmmen från det överbefolkade Europa, var det människans fyra viktiga redskap att ödelägga sin miljö: elden, plogen, yxan och skjutvapnet, som sattes in i kolonisationen. Skogarna vid flodernas källområden högs ned eller brändes, gräsprärierna lades under plogen, vattenreservoarerna plundrades. Vid gynnsamma betingelser tar det 700 år att åstadkomma 1 tum matjord. Den kan blåsa bort på en eftermiddag.

Så ser i korta drag de stora världsperspektiven ut på frågan om aktiv naturvård som ett livsvillkor. Krymper man detta perspektiv till vårt eget land, så skall det sägas, att vi är utomordentligt mycket bättre lottade än de flesta andra länder. Vattnet är vår ojämförligt viktigaste naturtillgång. Våra resurser har ansetts omätliga. Men är det i verkligheten så? Nej, måste man svara inför vetenskapen om de akuta problem, som tornar upp sig i samband med frågorna kring den ökade tätbebyggelsens enormt stegrade vattenbehov.

En vaknande insikt om dessa problem är ett av glädjetecknen i vår tid. Jag är övertygad om att det stigande materiella välståndet, ökad fritid och semester tillsammans med den fortgående urbaniseringsprocessen skall ytterligare stimulera intresset för aktiv naturvård på både sociala och ekonomiska indikationer vid sidan av de rent estetiska skälen.

*Gösta Netzen.*

trängseln och brådskan, de söka sig gärna hit ut för att få sol och hälsa, frihet och ro."

Så skrev Nils Ludvig som inledning till en artikel om Frostavallen i en av Skidfrämjandets årsböcker. Det område, som sträcker sig fr. den plats, där den gamla kyrkvägen från Höör till Norra Rörum skär gränsen mellan Ekastigen och Långstorps byar, och ned mot Vaxsjön, har Skidfrämjandet planlagt och byggt. Denna plats, cirka 36 tunnland stor, och belägen 140 meter över havsytan, är nu centrum för vintersporten och friluftslivet i Skåne. Dit söker sig landskapets ungdom och äldre i stora skaror icke endast sönd- och helgdagar utan även om vardagarna. Var annars i landskapet, ja, i hela vårt avlånga land, utövas så många sportgrenar som just på Frostavallen? Om vintern skidloppning, backhoppning, skidteknik, skridskoåkning, kälkbacks- och bobsleighåkning, bandy, ishockey och curling och om vår och höst orienteringsloppning i varierande former, vandringar, fältsport samt då temperaturen så medger friluftsbad i Vaxsjön.

Med Storstugan och den nybyggda Gästgården som medelpunkt sträcker Frostavallen sitt "livsrum" i norr förbi Tjörnarps och Norra Rörum, i öster mot Södra Rörum och Ludvigsborg, i söder ned till Ringsjöarna och i väster förbi Hallaröd och Esperöd. Ett väldigt område, c:a 160 kvadratkilometer stort, glest bebyggt, rikt på skogsmarker, kärr, berg och åsar. Kort sagt ett område som med sin omväxlande vilda natur och leende dalar och gläntor utgör en idealisk tummelplats för människor, som önska umgås med naturen. Av stor betydelse är dessutom den förstående inställning som den bofasta befolkningen har ifråga om Frostavallens betydelse för friluftslivet. Redan för mer än ett tiotal år sedan hade skåningarna på allvar börjat intressera sig för friluftsliv. Ett stort antal människor hade säkerligen ett starkt behov av att komma i närmare kontakt med naturen ute i skog och mark, men möjligheterna härtill voro på den tiden mycket begränsade. I och med de av Skidfrämjandet åren 1931 och 1932 organiserade lokalkommittéerna på olika platser i landskapet öppnades efter hand nya och vidare perspektiv. Huru dessa senare utformats ger Frostavallens historia delvis besked om.

Idén till "Frostavallen" kom upp för c:a 14 år sedan, då försök gjordes att intressera Skidfrämjandet att bygga ett slags "Rämshyttan" antingen i södra Småland eller i norra Skåne.

Ingenjör Einar Hogfors och undertecknad hade efter många års vistelse var på sitt håll i utlandet vid återkomsten till Sverige slagit oss ned i Malmö. Någon s. k. skogsnatur finns ju som bekant inte alls härnere, ja, inte på flera mils avstånd från staden. Båda två voro vi sedan uppväxtåren vana vid att röra oss i skog och mark och att om vintrarna få sträcka ut på långa skidturer i kuperad terräng. Då detta förvägrades oss i Malmö med omgivning, tvingades vi ut att söka en passande plats. Många äro de ställen, som vi besökte under åren 1926—1929. Till slut funno vi en plats mera idealisk än alla andra. Men vi ville gärna dela den med andra, så att flera kunde få glädje av

den. Sommaren 1931 sammanträdde vi och en tredje kamrat, ingenjör Wigfors, uppe i Höör, med en av Skidfrämjandets ledande män från Stockholm, kapten Svante Fleetwood, för att delge honom vår idé samt de planer vi då buro på. De voro inte av precis så stor-slagna mått. Under den rekognoscering, som den dagen gjordes medelst bil genom Ekastiga och Långstorp över Dagstorp, lyckades vi övertyga kapten Fleetwood om platsens lämplighet. Under turen hade bl. a. beslutats, att om allt ginge i lås, skulle ett ödetorp förhyras och användas till värmestuga och replipunkt. Kapten Fleetwood, som stannade kvar i Höör, blev ytterligare informerad av befolkningen om platsens egenartade beskaffenhet, varför beslut om samarbete fattades. På hösten 1931 bildades så Malmökommittén. Vid detta sammanträde beslöts, att man icke enbart skulle idka skidsport, utan även söka få fram förutsättningen för denna sports utövande i skog och mark, nämligen en genom vandringar och orienteringslöpningar skapad god kondition. Detta var början till att friluftslivet upptogs i Skidfrämjandets vittomfattande arbete. Redan på ett tidigt stadium möttes vårt arbete av en utomordentlig förståelse från allmänhetens sida. Varje söndag ökades antalet besökande. Det blev därför snart nödvändigt att bygga ut den egna organisationen och att skapa nya möjligheter för att taga hand om alla. "Ödetorpet", som på fördelaktiga villkor arrenderades av ägaren, lantbrukaren Johannes Jönsson i Habo och kom till användning första gången den 25 nov. 1931 blev emellertid snart alldeles för litet. Så fördes det stora projekt i hamn, som arkitekt Gustaf Birch-Lindgren sommaren 1932 utarbetat — en friluftsgård — som hösten 1933 fick namnet Frostavallen.

Under våren 1932 förhandlades med lantbrukare Albert Kristoffersson i Långstorp om inköp av ett lämpligt markområde. Herr Kristoffersson, en hedersman av den gamla stammen, avslutade köpet med ett rejält handslag.

Med sitt läge vid Vaxsjön gav området rika möjligheter till utövandet av all slags vintersport. Redan innan markinköpet ens kommit på tal, hade herr Kristoffersson låtit oss bygga en hoppbacke på området ifråga. Denna hoppbackes tillkomst bör särskilt noteras, då det var tack vare ekonomiskt stöd från Höörs kommun, som densamma kunde uppföras. Det är på sin plats att här omnämna Bankdirektör Frans Andersson, folkskoll. Rob. Fristedt, riksdagsman Olof Andersson, rektor Karl Darelius, kapten Gert Ljungh, nämndeman Ernst Persson i Maglasäte samt dåvarande stationsinspektoren Johan Richter, vilka rasht ingrepp till förmån för vår anhållan om hjälp.

Vintern 1933 flyttades det gamla ställverket från Höörs station upp till Vaxsjön och fick i sin nya omgivning namnet "Paviljongen". Bakom denna uppsattes långbord med bänkar ute i det fria. "Ödetorpet" räckte, som förut nämnts, numera icke till och blev därför "Paviljongens" tillkomst högst välkommen. Många av Frostavallens gamla vänner glömma helt säkert aldrig den känsla av trevnad och samhörighet som då rådde, när medhavd matsäck intogs i bänkt lag. Primitivt var det men gemytligt. Servering var också ordnad med fru Nilsson som populär "restaurant-chef".

Sommaren 1933 tillkom "Lillkåtan", en sak som då

väckte allmänt intresse, och senare tillkom en liknande större kåta, som fick namnet "Rådkåtan".

Under åren 1933 och 1934 arbetade A. K. oförtrutet med de många uppgifter de påtagit sig för att utforma Frostavallen i enlighet med de av arkitekt Birch-Lindgren uppgjorda planerna. För var söndag man kom upp, såg man tydligt hur arbetet fortskridit under den gångna veckan. Det var därför vi Skidfrämjare med glädje och tacksamhet söndagen den 2 december 1934 kunde inviga såväl Frostavallen som den nyuppförda Storstugan.

Men — i allt större skaror kommo både unga och gamla av båda könen, många gånger lockade av att själva vilja se vad det var för en "konstig plats". Många av dessa komma allt fort, andra ha kanske missräknat sig. Men den stora Storstugan blev dock snart alldeles för liten. Vi fingo börja bygga igen och nyåret 1936—1937 var Lillstugan färdig.

Fortfarande återstod emellertid problemet att hysa alla dem som önskade stanna över lördag och söndag och kanske längre. Visserligen hade fem st. sportstugor byggts, men de voro alltid uthyrda. Ödetorpet hade i och med Storstugans tillkomst omändrats till vandrarhem men blev aldrig riktigt omtyckt som sådant, hur det nu kunde komma sig. Efterfrågan på övernattningsmöjligheter steg.

Tack vare "Fritidsnämndens" tillkomst och de tipsmedel, som densamma varje år erhåller för utdelning, öppnade sig möjligheter för Frostavallsstyrelsen att lösa detta kvistiga problem. Sedan en grundlig utredning gjorts och flera förslag till byggnad diskuterats kunde Frostavallsstyrelsen våren 1940 hos Fritidsnämnden anhålla om anslag till byggandet av en Gästgård. Dessförinnan hade markområdet, som gränsar intill Frostavallen söderut och beläget mellan landsvägen och Vaxsjön, inköpts. I början av maj månad 1940 kom så den glädjande underrättelsen, att Fritidsnämndens förslag om att tilldela oss 120.000 kronor godkänts av Kungl. Majestät.

Uppförandet av "Gästgården" sattes omedelbart i gång. Byggmästare Johan Wessman i Höör fick entreprenaden. Han hade tidigare uppfört Storstugan och i allt vad som haft med byggnadsverk att göra varit byggmästare på Frostavallen. Efter ett energiskt arbete stod så Gäststugan färdig att invigas i början av december förra året. Med sina 20 rum och 16 hytter ger den möjlighet att hysa 104 gäster. Ännu återstår dock förverkligandet av en del önskemål, innan Frostavallen kan anses färdig. En lek- och idrottsplan, en större hoppbacke, utbyggnad av friluftsaulan, en friluftsbadsanläggning vid Vaxsjön samt en del andra planer äro i sitt vardande.

När jag skriver denna artikel, kan jag icke underlåta att nämna några personer som på ett eller annat vis tillhöra Frostavallen, nämligen lantbrukare August Olsson, som troget arbetat i Skidfrämjandets tjänst i snart tio år. De som voro med från början minnas säkert hur han med ett handslag önskade var och en välkommen upp, och så ha vi bygdens "grand old man" lantbrukaren Carl Holmgren i Ekastiga, som allt från början varit Skidfrämjandets gode vän och främjare.

Hembygdsrörelsen har genom de, sedan 1935, varje år anordnade Midsommartingen fått ett kraftigt stöd. För varje Midsommarting, som avhållits, ha program-

men varierat, utom i det som berör folkdanserna. Att dessa Midsommarting vunnit hävd visar den för varje år ökade anslutningen från när och fjärran. På grund av tidsläget allvar kunde tyvärr ej något dylikt "ting" hållas föregående år. Icke ha tiderna blivit mildare, men dock hoppas vi på att midsommarafton 1941 få ordna det sjätte Midsommartinget.

Orienteringen har alltid omhulldats på Frostavallen. Jag behöver endast nämna de kurser, som år 1933 och 1934 ordnades där under ledning av jägmästarna Folke Thörn och Arvid Sundelöf och på sitt sätt blevo banbrytande för idén med kurser. Och se vilket intresse skolungdomen ägnar sina DM-tävlingar där!

Intresset för skidlöpningen i vårt landskap har ökat oerhört. Detta till stor del tack vare Skidfrämjandets omfattande arbete. Ja, man kan tryggt säga, att skidlöpningen som från att ha varit så gott som ingenting nu blivit något att räkna med.

Frostavallen har blivit den centrala punkten för Skånes ungdoms fysiska fostran, vilket numera är av så stor betydelse, att därom inte mer behöver ordas. Lokalkommittéerna i Malmö, Lund, Eslöv, Höör och Trelleborg, bedriva sedan några år tillbaka ett intimt samarbete i Frostavallsstyrelsen vars energiske ordförande är konsul Könsberg — som ett exekutivt organ.

Frostavallen har alltid låtit dörren stå öppen för alla oavsett om de äro medlemmar i Skidfrämjandet eller ej. Skidfrämjandet hoppas därför att av de besökande bliva medlemmar och därmed känna sig förenade i dess arbete för fysisk fostran. Medlemskapet giver oss ekonomiska möjligheter till utökat arbete, vilket speciellt i dessa tider är av största vikt.

Vårt land behöver särskilt nu orientering-, skid- och friluftsvana män och kvinnor. Väl erfarna sådana stå "pall" i vilket stormväder som helst.

N. S. Hellner

## Kyrkorestaureringen i Ö. Sallerup 1962

Ö. Sallerups kyrkby har fått sin speciella profil av kyrkans massiva medeltidstorn som granne till den 320 m. höga TV-masten. År 1902 fick man för sig, att tornet var fallfärdigt och borde ersättas med ett nytt. I kyrkoarkivet förvaras ritningar till det föreslagna tornet. Hade det förverkligats, skulle vi i dag haft en kyrka med ett spetsigt torn i nygotik. Om det var kärlek till det gamla tornet eller sparsamhet eller kanske bådadera, som gjorde, att mannarna på kyrkostämman avvisade förslaget, vet jag inte. Jag vet bara, att vi i dag är tacksamma för det beslutet. Tack vare det har kyrkan kvar sitt ärevördiga torn. Sedan dess har det ej heller varit tal om någon risk för att det skulle falla ner.

Tidigare hade kyrkan mist en del av sin gamla prägel. Det skedde, när man för 100 år sedan rev söderväggen och innertaket för att bygga till det stora tvärskeppet i söder. Då var det nödvändigt att göra något för att få fler sittplatser i kyrkan, som var alldeles

för liten för församlingens folkmängd. För att få medel till tvärskeppet sålde man kyrkans blytak för 3017 riksdaler. Just då stod bly högt i pris. Efter posten om blytaket står där i räkenskapsboken "för bortauktionerat skräp enl. protokoll 39:49". Detta "skräp" skulle vi gärna velat ha kvar. För det ingick i en hel del av kyrkans gamla inventarier bl. a. altarpupsats och predikstol. Ett nytt altare och en ny predikstol anskaffades och placerades på norrväggen. Den medeltida absiden doldes av ett skrank och blev sakristia. Om medeltidskyrkan vittnade nu egentligen bara tornet.

Trots tillbyggnaden var kyrkan så trång att man, enligt vad de gamle berättat, fick skiftas till att sitta i bänkarna. För att få ytterligare sittplatser byggdes 1896 en ofantlig läktare, som fyllde större delen av tvärskeppet och gjorde kyrkan mörk och dystert. Läktaren byggdes i samband med att kyrkan fick sin första orgel.

Det var mycket som gjorde, att kyrkan mot slutet av 1950-talet var mogen för en omfattande restaurering. Kyrkan behövde en ny orgel, bänkarna var dåliga och obekväma, ett bårum var starkt av behovet, uppgången till den högt belägna kyrkan var mycket obekväm. I början av år 1960 förelåg ett av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe upprättat restaureringsförslag, som kyrkostämman enhälligt godkände. På ett mästerligt sätt hade arkitekten av denna kyrka, där olika tider byggt på så olika sätt, skapat en helhet. När restaureringen blivit genomförd, visade det sig, hur väl han lyckats. På ett genialt sätt har han fått de medeltida partierna att träda fram i sin skönhet samtidigt som han utnyttjat 1800-talets tillbyggnad så att det hela smält samman till ett harmoniskt och andaktsfyllt gudstjänstrum.

Det medeltida koret, som fått ett nytt altare i Komstadsten, har med sina delvis sjuhundraåriga målningar blivit ett intimt och fint gudstjänstrum för mindre gudstjänster. Huvudskeppet har fått sitt utseende helt förnyat. Den störande läktaren är borta. Den nya orgel, som vi hoppas få i år, kommer att få sin plats nere i kyrkan. Taket, som tidigare gjorde ett oroligt intryck, har kläts med betsad norrlandsfur av hög kvalitet. Altare och altarskrank, också de i fur, är helt nya. I all sin enkelhet gör de ett värdigt och tilltalande intryck. För att dämpa motljuset har fönstren på båda sidor om altaret försetts med mörkt antikglas, s. k. Speyerglas. Härigenom kommer också ljuset från det ljusa koret att lysa in i kyrkan och låta dess vackra färger och former träda fram. Till höger om altaret har dopfunten, som är jämnårig med kyrkan, fått sin plats. På motsatta sidan står predikstolen. Den torftiga predikstolen från 1800-talets mitt går inte att känna igen. Med sina färger i dämpad grå, rödbrun och grön färgton har den blivit riktigt vacker. I stället för det gamla golvet i mönstrade plattor har kyrkan fått ett golv med tegelplattor. Det gamla vapenhuset har blivit en rymlig och vacker sakristia, som också kan användas till sammanträdesrum. I en ny tillbyggnad åt söder har kyrkan fått ett helt nytt vapenhus. Många gånger är det tillbyggnaderna, som förstört utseendet på våra gamla kyrkor. Här har kyrkans exteriör vunnit avsevärt på just tillbyggnaden. Tack vare den verkar den södra gaveln inte längre så bred och oformlig. När fundamentet till den nya vapenhustrappan skulle gjutas, fann man i jorden en murad grav. Det var ett intres-